

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל" (בראשית ל"ה, י')

שינוי שמו מיעקב לישראל

לאחר שיעקב עולה משכם לבית אל מתגלה אליו ה' ומבשר לו על שינוי שמו: **"וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֶךָ יַעֲקֹב, לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יְהִי שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל"** (בראשית ל"ה, י'). נדון במספר עניינים העולים בעקבות שינוי שם זה: **עניין א' - ההבדל בין שינוי שמו של אברהם לבין שינוי שמו של יעקב**

בפרשת **'לך לך'** ה' מודיע לאברהם על שינוי שמו **'מאברם' ל'אברהם'**: **"ולא יקרא עוד את שמך אברם, והיה שמך אברהם, כי אב המון גוים נתתיך"** (בראשית י"ז, ה'). ובגמ' במס' **'ברכות'** (י"ג ע"א) מובא שיש הבדל בין שינוי שמו של אברהם לבין שינוי שמו של יעקב: **"תני בר קפרא - כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שנאמר 'והיה שמך אברהם'. רבי אליעזר אומר - עובר בלאו, שנאמר 'ולא יקרא עוד [את] שמך אברם'.... אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי? שאני התם דהדר אהדריה קרא, דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב** (בראשית מ"ו, ב)".

וב' מדרש רבה' (בראשית מ"ו, ח') מדייק זאת גם מהפסוק אצלנו שה' פותח את דבריו בקביעה - **'שמך יעקב'**: **"דכוותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. תני - לא שיעקר שם יעקב ממקומו, אלא כי אם ישראל יהיה שמך, ישראל עיקר ויעקב טפילה. ר' זבדא בשם ר' אחא - מכל מקום שמך יעקב... כי אם ישראל, יעקב עיקר וישראל מוסיף עליו"**.

ונראה לומר, שהדיוק מהפסוק הוא לא חד משמע, שאמנם ה' פותח ואומר - **'שמך יעקב'**, אך מיד אומר - **'לא יקרא שמך עוד יעקב'**, ולכן היינו יכולים לחשוב, שבפתיחה - **'שמך יעקב'** בא לומר לו **שעוד עכשיו היה שמך יעקב**, אך מעכשיו והלאה לא יקרא שמך יעקב. וכמו ששמע מתרגום **'יונתן'**: **"ואמר ליה ה' עד כדון הוה שמך יעקב"**. ופירוש **'כדון'** הוא **'עכשיו'**, ומשמע שעד עכשיו היה שמך יעקב, אך מעכשיו יהיה שמך ישראל. ולכן בגמ' מביאים הוכחה מוכרחת לדבר, שה' עצמו קוראו לאחר מכן, בפרשת **'ויגש'** בשם - **'יעקב'**.

'אברם' - אסור, 'יעקב' - מותר' - מה סיבת ההבדל - מהרש"א' שם על מס' **'ברכות'** (י"ג ע"א) מסביר שלגבי **'אברהם'** אסור לקרא בשמו הקודם, כי בשינוי השם לאברהם נשתנה מזלו, ובכדי שיליך בן הראוי ליוורשו. כי בתחילה כאשר נקרא **'אברם'**, היה רק אב לארם, אך בשינוי שמו לאברהם נשתנה מזלו להוליד בן הראוי ליוורשו דהיינו יצחק, ובזה נעשה אב המון גוים לאומה הישראלית. ולכן, נעקר שם זה לגמרי שלא למעט שפע כח אלהי שניתן לאברהם. אבל שינוי שם **'יעקב'** הוא רק על שם השררה והחשיבות, כדברי המלאך - **'כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל'** (ל"ב, כ"ט), ועיי' אין לחוש לקרותו בשם הראשון.

'ר' יצחק אברבנאל' מסביר, ששם אברם ושם שרי היו שמות שניתנו להם בהתחלה, ונשתנו כאשר נכנסו בברית במצות המילה, ולכן היה ראוי שיעזבו שמות הטומאה ויקחו שמות הקדש ולא תזכרנה ראשונות. אבל יעקב לא היה כן, שיצחק אביו בהכניסו בבריתו של אברהם אבינו קרא לו יעקב, ושם קדוש וטהור היה, ולכן לא היה ראוי שיעקר שם יעקב ממקומו, אלא שיקרא בשני השמות.

'ישראל' אותיות - לי ראש - ה'ארי' ז"ל' (שער הפסוקים, פרשת ויצא, ד"ה ויאהב יעקב) אומר: **"... כי ישראל הם אותיות, לי ראש"**. ונצרך מה שמובא **'ב'פסיקתא רבת'** (פרשת כי תשא, פרשה י) שאנו מוצאים במקומות הרבה שהקדוש ברוך הוא אמר למשה שאו את **ראש בני ישראל**. ולמה כן? אלא אמר הקב"ה למשה - משה, כל מה שאתה יכול לרומם את האומה הזו רוממה, שכאילו **לי אתה רומם**, שנאמר **"כי תשא את ראש בני ישראל"**, כי תשא בני ישראל! אין כתב כאן, אלא את ראש, ואין ראשם של ישראל אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר ויעבר מלכם לפניו וה' בראשם (מ"כ ב' י"ג).

ונראה לומר, שלפי דברי **'ה'ארי' ז"ל והפסיקתא** ניתן להסביר בדרך נוספת מדוע השם יעקב נשאר ולא התבטל. כי אצל אברהם השם **'אברהם'** נוגד את השם **'אברם'**, ולכן השם **'אברם'** בטל לגמרי. והנה, השם **'יעקב'** מלשון **'עקב'** מבטא **'ענווה'**, ואילו השם **'ישראל'** מבטא, לכאורה, שררה. אך מסביר **'ה'ארי' ז"ל'** שהשם **'ישראל'** מורכב מהמילים **'לי ראש'**, ו**'ב'פסיקתא'** משמע **'ש'ראש'** הכוונה **'להקב"ה'**. יוצא, שהשם **'ישראל'** לא מבטא גאוה, אלא הפוך, מבטא ענווה, שהקב"ה הוא הראש של יעקב, ואילו **יעקב הוא כגוף ללא ראש** שאין לו קיום. ואם כן, אין כלל ניגוד בין השם **'יעקב'** לשם **'ישראל'**, וכמו שהשם **'יעקב'** מבטא ענווה, כך השם **'ישראל'** מבטא אפילו ענווה יותר גדולה, ואין השמות הללו נוגדים האחד את השני, ולכן ניתן להמשיך ולקרא לו בשם **'יעקב'**.

עניין ב' - מתי נקרא יעקב ומתי ישראל - בעל **'צרו המור'** מסביר שבזמן הגלות נקרא יעקב לשון עוקבה, כי חיים בעמל ויגיעה מדוחק צרות הגלות. ולכן נמצא ביניהם עלילות ועקבות ואונאות, כי בלא זה לא יוכלו להתקיים. ולכן תמצא שזאת השגחת השם והוא ברכם בזה, כאומרו ויברך אותו, ויאמר לו אלהים שמך יעקב שהברכה ג"כ שמך יעקב. אבל בגאולה העתידה ישראל יהיה שמך ישראל.

'מלבי"ם' מחלק בין הנהגה טבעית לנהגה נסית: **"שמך יעקב. יעקב הוא שם הטבעי מצד הנהגתו הטבעית, ושם ישראל הוא מצד הנהגה הנסיית... אמנם שם יעקב לא נעקר כי היה שם יהדות, ולפעמים יתנהג בדרך הטבע כי הנס אינו מתמיד"**.

עניין ג' - "ויקרא את שמו ישראל"

נאמר בפסוק: **"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישאל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל"** - **ויש לשאול**, אם ה' מודיע לו ששמו יהיה ישראל מדוע הפסוק מוסיף - **ויקרא את שמו ישראל**, האם אין בזה כפילות? ואולי, באמירה - **כי אם ישראל יהיה שמך** אין הגדרת זמן, מתי יהיה שמו ישראל, ולכן נאמר - **ויקרא את שמו ישראל**, לומר שמאותו זמן נקרא שמו ישראל.

בעל **'משך חכמה'** מסביר, שהיה צריך להוסיף כאן - **ויקרא את שמו ישראל**, כי לא מצאנו בכל התורה שה' פונה אליו בשם **'ישראל'** אלא רק בשם **'יעקב'**, ורק במקום שמדבר אל כל העם נאמר **'בני ישראל'** או **'אלקי ישראל'**, ולכן יש צורך להדגיש שה' קרא לו גם שם **'ישראל'**. אך אצל אברהם, ה' כן פונה אליו בשם **'אברהם'**, לכן לא היה צריך לכתוב - **ויקרא את שמו אברהם'**.

עניין ד' - מה השם העיקרי, יעקב או ישראל - במס' **'ברכות'** (בסוף דף י"ב ע"ב ובתחילת י"ג ע"א) מובא: **"כיוצא בו אתה אומר לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך - לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו"**. אך **'מדרש רבה'** (בראשית מ"ו, ח') משמע שיש בזה מחלוקת: **"לא שיעקר שם יעקב ממקומו, אלא כי אם ישראל יהיה שמך, ישראל עיקר ויעקב טפילה. ר' זבדא בשם ר' אחא - מכל מקום שמך יעקב... כי אם ישראל, יעקב עיקר וישראל מוסיף עליו"**. וכן מציין זאת **'בד"ק'** (בראשית ל"ב, כ"ט): **"ונחלקו רבותינו ז"ל (ב"ר ע"ח, ג) ישראל עקר ויעקב טפלה לו, ר' זכריה אמר יעקב עקר וישראל מוסיף עליו"**.

ונראה לומר, שיתכן ואין מחלוקת בדבר, כי כיצד יתכן לומר שהשם 'ישראל' טפל לשם 'יעקב', לאחר המעלות שהעלינו לגבי השם 'ישראל'. **ועוד**, שאם נדקדק בדברי הדעה השנייה נראה, שאמנם לגבי 'יעקב' מופיע הכינוי - 'טפל', אך לגבי השם 'ישראל' לא מופיע הכינוי - 'טפל' אלא - 'מוסיף עליו'. לכן נראה, שהדעה הראשונה סוברת שהשם 'ישראל' הוא השם העיקרי, כלומר השם החשוב המציין את המצב המעולה של ישראל, ואילו השם 'יעקב' הוא טפל לו, לומר שהוא אינו השם העיקרי אלא משמש רק למקרים בהם העם נמצא במצב ירוד. לעומת זאת בדעה השנייה נאמר, שהשם 'יעקב' הוא העיקרי במובן שזה היה שמו הראשון ולכן הוא שמו העיקרי, ואילו השם 'ישראל' הוא נוסף על השם 'יעקב', אך אין בזה לומר שהוא טפל לו, כי הרבה פעמים התוספת יכולה לעלות בדרגתה על הדבר העיקרי.

עניין ה' - מדוע שינוי שמו נמסר לו גם ע"י המלאך וגם ע"י ה' - שינוי השם 'יעקב' לשם 'ישראל' מוזכר פעמיים בפרשתנו, לאחר מאבקו עם המלאך: "וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאמָר עוֹד שְׁמִי לֹא יִשְׂרָאֵל, כִּי שְׂרִית עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנִשִּׁים וַתִּכְלֵל" (ל"ב, כ"ט). וגם לאחר שהוא מגיע לבית אל, ה' מתגלה אליו ואומר לו: "וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׁמִי יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמִי עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמִי וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל" (ל"ה, י'). **ויש להבין**, מדוע שינוי שמו לישראל מובא גם ע"י המלאך וגם ע"י ה'.

המלאך בישר לו על שינוי שמו בעתיד ע"י ה' - רש"י מפרש שהמלאך אומר לו: "לא יעקב - לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך, ואני שם אחיה ואודה לך עליהן". ומסביר בעל 'שפתי חכמים' שלאחר המאבק עם המלאך, המלאך לא החליף את שמו, אלא רק הודיעו שלאחר מכן ה' יחליף את שמו. וגם כאשר ה' מודיע לו על שינוי שמו, מפרש 'רש"י' כמעט באותם מילים: "לא יקרא שמך עוד יעקב - לשון אדם הבא במארב ועקבה אלא לשון שר ונגיד".

אך, לכאורה, אין ניגוד מוחלט בין אדם הבא בעקבה לבין שררה וגלוי פנים. **ועוד**, שההסבר שנותן המלאך במפורש - 'כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל', אינו תואם כל כך את הפירוש שמביא 'רש"י' ששינוי השם בא ללמד שהברכות לא הגיעו אליו בעקבה. **ועוד**, אם ההסבר לשינוי השם שנותן המלאך לפי 'רש"י' זהה להסבר שה' נותן לפי 'רש"י', אז מה מוסיף ה' על דברי המלאך.

ה' נותן לשם ישראל משמעות אחרת מזו שנותן המלאך

ונראה לומר, שהצורך בשינוי היה, כי שמו המקורי - 'יעקב' נבע בפשטות מזה שאחז בעקב עשיו כנאמר: "ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב" (בראשית כ"ה, כ"ו), ואומר שם 'רש"י' בפירושו השני: "ד"א אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב".

ולאחיה זהו ישן משמעויות עמוקות, כגון מה שמביא שם 'רש"י': "בעקב עשו. סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונטולה הימנו". או כמו שאומר 'חזקוני': "בבטן אחוזו יעקב לעשו בעקבו, כדי לעכו שלא יצא, ויצא הוא תחלה כי הוא היה מטפה ראשונה". או כמו שמובא ב'**דעת זקנים מבעלי התוספות**': "ויקרא שמו יעקב - אותיות יעקב ד' - כנגד ד' עטרות שעתידין בניו לעטר הקב"ה. י' - כנגד י' הדברות, ע' - כנגד שבעים זקנים, ק' - כנגד היכל שבנו להקב"ה שנאמר בו וההיכל מאה אמה. ב' - כנגד ב' לוחות".

אך, לאחר שיעקב קיבל את הברכות מיצחק, קיבל שם זה גם משמעות שלילית, וכפי שאומר עשיו: "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמיים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי" (כ"ז, ל"ו). ואומר שם 'רש"י': "ויעקבני - כתרגומו וכמני ארבני וארב וכמן. ויש מתרגמין וחכמני נתחכם ל"י. ובתרגום 'ונתן': "ואמר בקושטא קרא שמייה יעקב ושקר בי דגן תרתין זמנין".

ונראה לומר, שלכן היה צורך לשנות את שמו לישראל, כדי ששם זה יתקן את המובן השלילי שניתן להבין מהשם 'יעקב'. והנה לאחר מאבקו של יעקב עם המלאך, הוא כבר מבשר על שינוי שמו: "ויאמר אליו מה שמך, ויאמר יעקב. ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל" (ל"ב, כ"ח - כ"ט). והטעם שנותן המלאך הוא שהשם 'ישראל' הוא מלשון 'שררה'. אך משמעות זו אינה מותקנת את המובן של עקבה ושקר.

ויתכן, שלכן ה' חוזר ומודיע על שינוי שמו, ולא מסתפק בשינוי שהודיע לו המלאך, כי ה' כיוון בשם ישראל את המשמעות הפשוטה ביותר של השם - 'ישראל' שהיא - 'ישר - אל', שזה תיקון מושלם למובן שנתן עשיו, ולומר שאינו מתנהג בעקבה אלא התנהגותו ישרה. **ואולי**, גם לא נקרא רק - 'ישר' אלא - 'ישראל' לרמוז, שגם אם התנהגותו נראית לאנשים כלא ישרה בעקבות הנהגתו עם עשיו, אך בפנימיות הדברים התנהגותו ישרה בפני הא-ל, ולכן נקרא - 'ישר - אל', וה' עצמו מעיד בזה על יעקב שכל התנהגותו היא בדרך הישרה.

ויש להבין, את משמעות שינוי השם ע"י המלאך. לא סביר, שהמלאך על דעת עצמו משנה את שמו של יעקב לישראל. **אלא נראה**, שנודע למלאך בשמים שעתיד שמו של יעקב להשתנות לשם ישראל, אך לא ידע את הסיבה לכך. **ולכן**, לאחר, שיעקב מנצח אותו, הוא מבין שהשם 'ישראל' נובע מכך - 'כי שרית עם אלהים ואם אנשים ותוכל'. **ועוד יתכן לומר**, שהמלאך שעל פי חז"ל היה שרו של עשיו, העדיף ליחס את השם 'ישראל' לניצחונו של יעקב עליו, אך לא רצה להודות שהברכות הגיעו ליעקב בדרך ישרה, בכדי להשאיר את דברי עשיו שיעקב לקח את הברכות בעקבה ומרמה.

ולכן, יש צורך שה' יחזור על ענין שינוי השם, ויסביר, שהסיבה היותר פנימית היא לא בגלל שהוא ניצח את המלאך, אלא לפרסם שגם קבלתו את הברכות זה לא היה בעקבה אלא בדרך הישרה.

קריאה מול אמירה - ובהמשך לדברים לעיל, יש מקום לשים לב לשינוי נוסף בין דברי המלאך לדברי ה'. המלאך אומר: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל". ואילו ה' אומר: "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל".

המלאך כלל לא קורא לו שם, אלא רק אומר - 'לא יאמר', כלומר, האנשים לא יאמרו ויזכירו בעתיד ששמך 'יעקב', בשביל לתלות בשם זה מובנים שליליים. אלא יאמרו ויזכירו את שמך 'ישראל' כי - 'שרית עם אלהים...'. אך ה' קורא לו בשם, ומשתמש פעמיים בפועל זה, להדגיש כיצד לא יקרא וכיצד כן יקרא - 'לא יקרא שמך עוד יעקב... ויקרא את שמו ישראל'.

המצב במדינה - בגלל המצב אנו לומדים כל השבוע דרך הזום. אנו מקדישים את כל השיעורים לע"נ הנרצחים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, בעזרת ה' תשועת ה' כהרף עין. ביחד ננצח.

הקדשה - השיעורים והעלונים במשך כל חודש כסלו מוקדשים להצלחת ר' אליהו בן יהודית ומשפ' שיזכו לרוב שפע בגשמים וברוחניות, וימלא ה' כל משאלות לבם לטובה

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

עברנו ללמוד בבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להצטרף גם לדרך הזום, וגם לדרך הטלפון, לפרטים נא לפנות למייל למטה. שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net